

De historische serie “Weet waar je loopt” en “Lopik vroeger en nu” komen dit keer samen.

In de consistorie, onder de toren van de dorpskerk in Lopik, hangen sinds juli 2021 verschillende oude foto's van de kerk, van zowel het exterieur als van het interieur. Op deze foto's kun je goed zien dat de kerk als gebouw door de jaren heen veel veranderd is. Je staat er niet bij stil, maar alle kerken hebben een consistorie. Als kerkganger komt je daar niet of nauwelijks. Een consistorie is een ruimte waar de kerkenraad bijeenkomt vóórdat de kerkdienst gaat beginnen. Na de kerkdienst komen ze hier ook weer terug. Het woord “consistorie” heeft meerder betekenissen. In de vroegchristelijke kerk, werd er met de consistorie bedoelt, een vergadering van de paus met de kardinalen. Hierin werden belangrijke zaken over het bestuur van de Katholieke Kerk besproken. In de Middeleeuwen was de consistorie een soort hof raad van de paus. In de 13de eeuw vergaderde deze consistorie vaak 3x per week. Pas in 1588, onder paus Sixtus V, werd de consistorie als algemeen advies raad afgeschaft¹. De paus was niet alleen bisschop van Rome, maar ook de herder leraar van hele Katholieke kerk op de wereld. Hierdoor werden zowel zaken van kerkelijke, religieuze als politieke aard besproken. Daar kwam nog bij, dat de paus, door de problemen die werden veroorzaakt door de Reformatie, nog meer belangrijke beslissingen moest nemen. In plaats van de consistorie (vergadering), kwamen er diverse gespecialiseerde congregaties. Dit waren commissies bestaande uit enkele kardinalen en deze zouden later uitgroeien tot de "ministeries". Deze stonden rondom de paus, om de kerk te besturen.

Je moet deze consistorie niet verwarren met het conclaaf, dat is namelijk de vergadering van alle kardinalen om een nieuwe paus te verkiezen. Daar is de paus dan ook niet bij, omdat hij overleden is.

De oorsprong.

Na de Reformatie werd met consistorie, binnen de Protestantse kerk, de kerkenraad bedoelt. Dat is het bestuur van een plaatselijke kerkelijke gemeente, met predikant, ouderlingen en diakenen. Met consistorie word ook wel een ruimte bedoelt, zoals hierboven beschreven. Dit wordt ook wel aangeduid als consistoriekamer. Dat is de ruimte waar de kerkenraad vergaderd en ook waar het consistoriegebed wordt gehouden voordat de kerkdienst begint en het dankgebed na de kerkdienst. De consistoriekamer bevindt zich normaal gesproken binnen het kerkgebouw of er vlak naast.

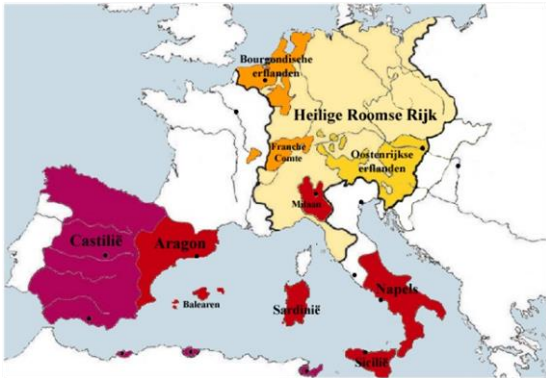
Afb 1. Gaius Aurelius Valerius Diocletianus (± 236-316 na Chr.) is van 284 tot 305 na Christus keizer van het Romeinse Rijk.

Voor de oorsprong van het woord “consistorie” moeten we teruggaan naar de Romeinse keizer Diocletianus (284-305). Consistorie komt van het Latijnse woord *consistere*. Consistere betekent: “gaan staan”. Dat klinkt vreemd, maar daar zit een verhaal achter. De Romeinse keizers, van keizer Augustus (63 v. Chr. – 14 n. Chr.) af, hadden een soort kroonraad die hen adviseerde. Keizer Diocletianus (284 – 305) wilde dat de mensen hem goddelijke eer verschafte. Daarom moesten de leden van de “kroonraad” als ze binnenkwamen, eerst de zoom van zijn purperen kleed kussen en daarna zich “opstellen”, “gaan staan”. Naar dit “gaan staan” (consistere) kreeg de vergadering de naam consistorium. Daar is het consistorie dus van afgeleid. Overigens moet ik er wel bij vermelden dat deze keizer Diocletianus een fervent christenvervolger was. De vroeg christelijke kerk, heeft dit woord dus overgenomen voor hun raadgevende vergadering.

¹ www.katholiek.org - College van Kardinalen (<http://www.katholiek.org/collorg.htm#kardinalen>).

Het woord consistorialen als schelwoord.

Het woord consistorie had in de State van Utrecht net vóór en in het begin van de reformatie, zeg maar de periode tussen 1577² en 1618/1619³ een wat negatief bijklank gekregen. Om dat te kunnen

Afb 2. Grondgebied waar Keizer en Koning Karel V in bezit had.

begrijpen, moeten we eerst even kijken naar de politieke situatie van dit gebied in die tijd. De stad Utrecht en ommelanden was in die tijd een gebied onder het bestuur van de landsheer Karel V. Hij was in die tijd al een groot vorst over een heel groot gebied van Europa. In 1528 verkreeg hij, van de bisschop van Utrecht, de wereldlijke macht van dit gewest⁴. De bisschop had vanaf die tijd alleen nog maar de geestelijke, bisschoppelijke macht. Hiermee werd Karel V eigenlijk Heer der Nederlanden, omdat de andere Nederlandse gewesten ook al onder zijn bestuur waren⁵. In 1555 werd zijn zoon Filips II, de nieuwe Heer der Nederlanden. Wij kennen hem als de koning van Spanje. Filips II had geen enkele

persoonlijke band met de Nederlanden⁶. Hij verfoeide merkbaar de vrijmoedigheid en ongedwongen houding van de bewoners. Filips II droeg het bestuur van deze Nederlanden, zoals gebruikelijk in zijn tijd, over aan een landvoogd.⁷

Deze koning Filips II, was een streng gelovig katholiek heerser en dulden absoluut geen andere leer dan die van de katholieke kerk. Hij was een fel tegenstander van de "leer van Luther". De inwoners in de Nederlanden waren tegen de aanwezigheid van de Spanjaarden in hun land. Ze hadden er meer last van, dan profijt. Daar kwam dan ook nog bij, dat steeds meer inwoners zich tegen de leer van de katholieke kerk waren.

In 1577 sloot de state van Utrecht zich aan bij de opstandige gewesten Holland en Zeeland, die samen met ander gewesten de Pacificatie van Gent waren overeengekomen⁸. Ook zij kozen de prins van Oranje als hun stadhouder. In dit politieke spanningsveld was er een vanuit Rotterdam afkomstige geestelijke, genaamd Duifhuis, vanaf 1574 pastoor in de Sint-Jacobskerk. Na de politieke veranderen in 1577, begon deze Duifhuis openlijk van de kansel de beeldenverering en andere katholieke gebruiken te bekritisieren. Hij deelde in 1578 bij het stadsbestuur mee dat hij: *"sijn gemoedt hem drong, voortaan op de wijze der gereformeerden te leeren, waertoe hij verlof versocht"*. Het stadsbestuur van Utrecht gaf niet gelijk toe, maar moest na een tijd wel toegeven, mede ook om de rust en orde in de stad te bewaren. Deze Duifhuis was een gewijd priester en was nu vrij het Evangelie op zijn wijze te vertellen. Hij doopte kinderen en vroeg alleen naar de naam van het kind,

² In dat jaar werd het zogenoemde "Eeuwig Edict" getekend tussen de Spaanse landvoogd van de Nederlanden Don Juan van Oostenrijk en de Staten-Generaal. Er werd afgesproken dat de Pacificatie van Gent te eerbiedigen. De opstandige gewesten beloofden ook om Filips II te erkennen als koning en Juan van Oostenrijk als landvoogd. Het katholicisme werd gerespecteerd en gehandhaafd. Van Spaanse kant (en als voornaamste reden) werden alle troepen uit de Nederlanden teruggetrokken.

³ Tussen 13 november 1618 tot 29 mei 1619 vond de Synode van Dordrecht plaats. Een door de Nederduits Gereformeerde Kerk belegde kerkvergadering in opdracht van de Staten-Generaal.

⁴ In 1528 droeg bisschop Hendrik van Beieren de wereldlijke macht in het Sticht en het Oversticht over aan keizer Karel V, als de heerlijkheid van Utrecht. De bisschop zocht namelijk hulp tegen de opstanden in zijn bisschopsstad en de oorlog tegen het hertogdom Gelre. Keizer Karel V heeft hulp geboden, in ruil voor de wereldlijke macht in het gebied van de bisschop.

⁵ Keizer V was Heer der Nederlanden van 1506 tot 1555, deze landsheerlijkheden vormde samen de Bourgondische en later de Habsburgse Nederlanden. Was van 1516 tot 1556 koning van Spanje, onder de naam Karel I van Spanje. Hij was Rooms-Duitse koning van 1519 tot 1556 en keizer van het Heilige Roomse Rijk van 1530 tot

⁶ Zijn vader Karel V wel, hij was in Gent geboren. Hij sprak Nederduits, Frans, Italiaans en Spaans. Zijn zoon Filips II, was in Spanje geboren. Hij sprak alleen Spaans, Portugees (vanwege zijn Portugese moeder) maar sprak geen Engels, Frans, Duits of Nederlands (zoals zijn vader). Dat was erg in zijn nadeel, zeker bij het grote rijk waar hij vorst over was.

⁷ De landvoogd was eigenlijk de hoogste regeringsfunctionaris en vertegenwoordigde de vorst van het gebied.

⁸ De Pacificatie van Gent is op 8 november 1576 gesloten tussen een groot aantal opstandige gewesten in de Nederlanden. Met name de state van Holland, Zeeland, Brabant, Vlaanderen en Henegouwen. Zij sloten een zogeheten Generale Unie. Zij bepaalde dat de Spaanse troepen de Nederlanden moesten verlaten en dat ze op eigen initiatief de Staten Generaal bijeen mocht laten komen en niet meer alleen van de vorst. Prins Willem van Oranje werd hun regeringsleider. Duidelijke afspraken over de godsdienstkwesies werden er niet genomen. Deze Unie was dus tegen de Spaanse overheersers gesloten.

zonder dat hij de doopouders of getuigen een doopbelofte liet afleggen. Iedereen was vrij om aan het Avondmaal aan te zitten. Kerkelijke discipline en tucht, daar wilde hij niets van weten. Hij had een hekel aan de calvinistische opvatting van een bestuurlijk georganiseerde plaatselijk bestuur. Hij had ook geen diakenen, de stedelijke potmeesters waren voldoende. Duifhuis accepteerde geen catechismus, de bijbel was zijn catechismus. Het stadsbestuur stond achter zijn werk en steunde hem daar ook in. Duifhuis heeft nooit contact gezocht met de gereformeerde, hij ging zijn eigen weg. In de eerste helft van 1578 kwamen ook de calvinisten naar Utrecht bijeen. Eerst in besloten bijeenkomsten, later meer in het openbaar. In augustus 1578 verzochten ze, onder leiding van predikant Petrus Dathenus om de Minderbroederkerk te mogen gebruiken. De gereformeerden wonnen vanaf die tijd steeds meer terrein in de stad Utrecht. Het stadsbestuur waren daar niet blij mee, omdat de gereformeerden een kerkbestuur, een "consistorie", hadden gevormd om hun kerk te leiden. Het stadsbestuur steunde toch liever de kerk van Duifhuis, om zo ook invloed te kunnen uitoefenen. Zij zagen een groot gevaar in het kerkbestuur, als ondermijning van hun eigen gezag in de stad. Zij zagen in deze Duifhuis een goede middenweg tussen de 'oude kerk' en de 'nieuw leer', als een gematigd alternatief tegenover de kleine groep gedreven calvinisme. Deze Duifhuisiaanse gemeenschap was erg groot in de stad Utrecht en waren fel tegen de opkomende gereformeerde calvinisten. Zij waren tegen deze consistorialen en zullen dit woord ook als scheldwoord hebben gebruikt. Dit vond niet alleen in de stad Utrecht en omstreken plaats, ook in de gewesten Holland en Zeeland, werden de opkomende gereformeerde calvinisten, als consistorialen uitgemaakt.

Zo ontstonden er al heel vroeg in de reformatie in de stad Utrecht twee kampen, namelijk de Duifhuisianen en de consistorialen. De gereformeerde gemeente vormde, net als hun zustergemeentes in de andere gewesten een kerkenraad, een consistorie om hun kerk te leiden. Deze twee strijd heeft tot 1619 geduurd. In dat jaar, na de synode van Dordrecht, kregen de calvinistische gereformeerden de overhand en kreeg elke plaatselijke kerk een kerkenraad, bestaande uit een predikant, ouderlingen en diakenen.

De oude en nieuwe consistorie.

De consistoriekamer (onder de toren) zoals wij die kennen, is ontstaan na de grote kerkrestauratie die in 1967 klaar was. De kerkenraad heeft hier hun kerkenraadsvergaderingen gehouden. Later zijn ze deze vergaderingen in de bovenzaal van de kerk gaan houden. De boven en benedenzaal zijn tegen de achterkant van de kerk aangebouwd. Tegenwoordig houdt de kerkenraad hun vergaderingen in zaal B van ons verenigingsgebouw de Schaapskooi.

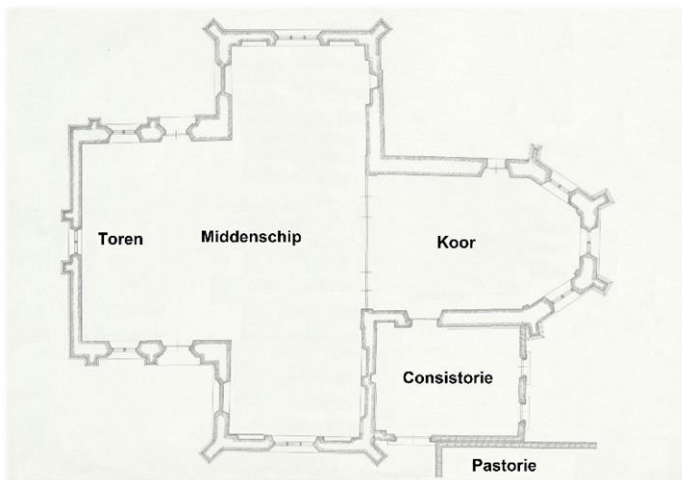
Vóór de grote kerkrestauratie was de consistorie niet onder de toren, maar stond deze waar nu de hoofdingang is van onze kerk. Deze consistoriekamer stond tussen de kerk en de oude pastorie ingeklemd en was veel groter dan wat nu de hoofdingang is. Op oude foto's kun je de buitendeur van de consistoriekamer nog zien, vlak naast de zijgevel van de oude pastorie. Op afbeelding 4 (volgende pagina) zie je een kleine schets, met daarin afgebeeld de consistorie. Deze zit ingeklemd tussen de oude pastorie en de kerk. Het had een toegangsdeur naast de pastorie, 2 ramen aan de zijkant en een deur naar het oude koor van de kerk.

Foto's bekijken.

Je kunt de foto's in de consistorie bekijken. Na de kerkdienst op de zondag ochtend of avond kunt u de foto's bekijken. Wilt u het op een andere dag bekijken, mail dan naar kerkrondleiding@hervormdlopik.nl dan kunnen we een afspraak maken.

Afb. 3. Foto kerk vanaf de zuidkant genomen, met rechts naast de pastorie de toegangsdeur van de consistoriekamer.

Afb. 4. Kleine schets met de consistoriekamer tussen pastorie en koor van de kerk.

Bronnen:

Thomas J. Reese, "In het Vaticaan, de organisatie van de macht in de Katholieke Kerk", Uitg. Bert Bakker, Amsterdam 1998, p. 87

Noordzij Huif, "Handboek van de Reformatie, De Nederlandse kerkhervorming in de 16^e en 17^e eeuw", Uitg. Kok, Utrecht, 2012 2de herziene en uitgebreide druk.

Boom ten H. en andere, "Utrechters Entre-Deux, Stad en Sticht in de eeuw van de reformatie 1520 – 1620, Uitg. Eburon, Delft, 1992, vierde verzameling bijdrage van de Vereniging voor Nederlandse kerkgeschiedenis.